

Mentoru apmācībām noderīga informācija no: Pētījuma

“Esošās situācijas izpēte Zemgales reģionā un atbalsta sistēmas trūkumu identificēšana jauniešu ar garīga rakstura traucējumiem integrācijai darba tirgū/ sabiedrībā”

1

Centrālās Baltijas programmas projekts Nr. CB 802 “PĀRDOMĀT”/ „RETHINK”

1. Projekta mērķa grupas raksturojums

1.1. Galvenās pazīmes

Projekta mērķa grupa ir **jaunieši vecumā 18-30 gadi, ar garīgās veselības problēmām, kuri nav iesaistīti izglītībā, apmācībā vai nodarbinātībā**. Mērķa grupā ietilpst gan jaunieši ar diagnosticētiem garīga rakstura traucējumiem (turpmāk tekstā – GRT)¹, gan psihiskās veselības problēmām dažādās formās, arī bez noteiktas diagnozes vai invaliditātes grupas. Projekta ietvaros mērķa grupa tiek aplūkota plašāk, t.sk. neaprobežojoties tikai ar konkrētu diagnozi, kā arī tiek vērsta uzmanība uz to, ka jēdziens GRT ietver divas atšķirīgas grupas – *cilvēkus ar intelektuālās attīstības traucējumiem un cilvēkus ar psihosociāliem traucējumiem (psihiskām saslimšanām)*, kurām ir atšķirīgas vajadzības un prasmju apgūšanas spējas².

Pētījuma ietvaros intervētie mērķa grupas pārstāvji no ZPR pašvaldībām galvenokārt ir personas ar II grupas invaliditāti vai cilvēki ar garīgu atpalcību, kā arī daži cilvēki ar I un III grupas invaliditāti vai bez noteiktas diagnozes.

Projekta ietvaros iesaistāmie jaunieši dzīvo sabiedrībā, un viena no galvenajām pazīmēm ir viņu pakļautība sociālās atstumtības riskam, tai skaitā tāpēc, ka jaunieši nav iesaistīti nodarbinātībā vai izglītībā, viņiem ir zemi ienākumi, patstāvīgākai dzīvei nepieciešamo prasmju un zināšanu trūkums.

Ar plānoto apmācību programmu un mentoru pakalpojumu mērķa grupai Projektā plānots veicināt šo cilvēku tiesību un integrācijas sabiedrībā principu ievērošanu, kas noteikti **ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām** – visu cilvēku ar invaliditāti vienlīdzīgas tiesības dzīvot neatkarīgi un tikt iekļautiem sabiedrībā ar tādu pašu izvēles brīvību kā citiem cilvēkiem (19.pants); tiesības uz iekļaujošu izglītību (24.pants) un tiesības uz darbu, t.sk. ietverot tiesības uz saprātīgu pielāgojumu nodrošināšanu strādājot (27.pants).³

1.2. Mērķa grupas situācijas raksturojums, pakļautība sociālai atstumtībai, zemās nodarbinātības un iekļaušanās sabiedrībā iemesli

Mērķa grupas situācija raksturota ar kvalitatīvu novērtējumu, balstoties uz Pētījuma laikā publiskajos avotos iegūto informāciju, kā arī veiktajām intervijām ar jomas pārstāvjiem Latvijā un mērķa grupas pārstāvjiem ZPR pašvaldībās.

Raksturojot mērķa grupu, kā arī turpmākos “RETHINK” Projekta posmos izstrādājot apmācību programmu un piesaistot mentorus, ir **jāņem vērā, ka tā ir ļoti neviendabīga** –

¹ Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu (pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=68488>): “**garīga rakstura traucējums** — psihiska saslimšana vai garīgās attīstības traucējums, kas ierobežo personas spējas strādāt un aprūpēt sevi, kā arī apgrūtina tās iekļaušanos sabiedrībā un kas noteikts atbilstoši spēkā esošajai Starptautiskās statistiskās slimību un veselības problēmu klasifikācijas (SSK) redakcijai.”

² Skatīt, piemēram: http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2017/2.4.1-9_2017/DI_Eksperta_zinojums_SUSTENTO.pdf un

http://www.lm.gov.lv/upload/socialie_pakalpojumi/vadlin_reh_progr_patstaviga_dzive_13062017.pdf

³ Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1630>

katram no jauniešiem šajā mērķa grupā ir atšķirīga situācija gan veselības ziņā, gan sociālās un ekonomiskās labklājības, gan ģimenes stāvokļa un dzīvesvietas ziņā. Šajā Pētījumā nav detalizēti apskatīts (izvērtēts) mērķa grupas pārstāvju garīgās veselības stāvoklis, tomēr būtiski atzīmēt, ka tie ir gan cilvēki ar garīgu atpūlību, gan psihiskās veselības problēmām, gan intelektuālās attīstības traucējumiem, un to cēloņi arī var būt dažādi – iedzimti, iegūti dzīves laikā, traumas un citas saslimšanas sekas utt.

No 24 veiktajām intervijām kā atbilstoši vai daļēji atbilstoši iesaistei Projektā tika apzināti 18 mērķa grupas jaunieši. Turpinājumā sniegts apkopojošs raksturojums, balstoties uz intervijās iegūto informāciju. Intervētie jaunieši ir vecumā no 17 līdz 30 gadiem, vidēji 24 g.v. Lielākā daļa intervēto jauniešu dzīvo ar ģimeni – vecākiem un citiem radniekiem, kā arī ar likumiskajiem pārstāvjiem (audžuvecākiem). Patstāvīga dzīvesvieta (t.i, vienam, vai kopā ar laulāto, bērniem) ir pieciem no intervētajiem cilvēkiem, un viena sieviete dzīvo kopā ar vīru un vīra ģimeni. Divi intervētie jaunieši dzīvo grupu dzīvoklī.

Visi intervētie jaunieši ir ieguvuši izglītību, tikai atšķiras tās līmenis un turpmākais iegūtās izglītības pielietojums. Savukārt nodarbinātībā (t.sk. brīvprātīgajā darbā, neoficiālos vai gadījuma, sezonālos darbos, palīdzot kaimiņiem vai radniekiem) ir bijuši iesaistīti 16 no intervētajiem jauniešiem, no kuriem lielākā daļa šobrīd nestrādā, jo darba attiecības bijušas īslaicīgas (vidēji no dažiem mēnešiem līdz gadam, atsevišķos gadījumos ilgāk). Pārējie pēc viņu pašu, bet biežāk gan – vecāku vai aizbildņu teiktā – nav ieguvuši pietiekamu izglītību vai pieredzi, vai arī nav spējīgi, motivēti vai pārliecināti, lai iesaistītos nodarbinātībā vai kādās sabiedriskās aktivitātēs.

Intervijās ZPR dzīvojošie jaunieši ir nosaukuši atbalsta veidus un pakalpojumus, kurus viņi ir izmantojuši. Tie galvenokārt ir (viena persona var būt saņēmusi vairākus pakalpojumus):

- Sociālā dienesta, sociālo darbinieku konsultācijas un atbalsts, asistenta pakalpojums (piešķirts caur sociālo dienestu) (10 personas);
- Psihologa konsultācijas (5 personas);
- Maznodrošinātā statuss un ar to saistītie pabalsti un sociālā palīdzība (8 personas);
- Bērna kopšanas pabalsts (2 personas);
- Nodarbinātības valsts aģentūras (turpmāk tekstā – NVA) pakalpojumi (karjeras konsultācijas, darba meklēšana, kursi, bezdarbnieka pabalsts) (10 personas);
- Specifiskais finansiālais atbalsts – invaliditātes pensija vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts invaliditātes gadījumā⁴ (8 personas minēja intervijā, bet pēc novērotā, kā arī atbilstoši datiem par piešķirto invaliditātes grupu, vairāki cilvēki saņem šo pabalstu, bet ar to nereti rīkojas viņu vecāki vai likumiskie aizbildņi);
- Atbalsta personas pakalpojums (3 personas);
- Mentora vai citu speciālistu konsultācijas (2 personas – projekta “Proti un dari”⁵ ietvaros trīs mēnešus, kā arī 2 personas – dzīvojot grupu dzīvoklī);
- Dienas centra pakalpojumi (2 personas);

⁴ Intervētie jaunieši šo atbalstu intervijās apzīmēja kā “invaliditātes pabalstu”, nenosaucot specifisku pabalsta veidu, tāpēc iespējams, ka dažādi intervētie cilvēki saņem dažādu finansiālo atbalstu

⁵ Projekta "PROTI un DARI!" mērķa grupa ir jaunieši vecumā no 15 līdz 29 gadiem (ieskaitot), kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Vairāk: <http://jaunatne.gov.lv/lv/jauniesu-garantija/par-projektu-proti-un-dari>

- Personu ar invaliditāti un atbalstītāju biedrības "Laimiņa" pakalpojumi (nodarbības, atbalsta grupas, ekskursijas, brīvprātīgais darbs u.c.) Dobelē (3 personas).

Turpinājumā apkopoti **iespējamie iemesli un aspekti, kas ietekmē mērķa grupas situāciju un ierobežo jauniešu ar garīgās veselības problēmām iesaisti izglītībā un nodarbinātībā**. Apkopojums veidots, galvenokārt balstoties uz intervijās ar jomas pārstāvjiem un līdzīgu projektu īstenotājiem, kā arī intervijās ar mērķa grupas pārstāvjiem iegūto informāciju.

- ✓ Apkārtējie cilvēki (sākot no tuvākajiem radniekiem, līdz atbalsta pakalpojumu sniedzējiem, darba devējiem, sabiedrībai kopumā) neiedziļinās katra jaunieša individuālajā situācijā, specifiskajā veselības stāvoklī un tam raksturīgajos traucējumos, netiek jautātas un ņemtas vērā paša jaunieša vēlmes, prasmes, intereses un motivācija.
- ✓ Liela loma jauniešu ar GRT iesaistē sabiedrībā un darba tirgū ir ģimenei, vecākiem – nereti tā ir pārāk liela aprūpēšana, aizbildnieciskums, neļaušana jauniešiem veikt patstāvīgas izvēles, nemotivēšana un visa nepieciešamā nodrošināšana, līdz ar to neradot jauniešiem vajadzību pat domāt par darba un patstāvīgas dzīves vajadzību. Tikai dažos gadījumos intervijās atklājās pretēja situācija – liels atbalsts un iesaiste no ģimenes (vecāku) puses jaunieša iekļaušanai sabiedrībā, darba meklēšanai.
- ✓ Dažos gadījumos šķērslis nonākšanai darba tirgū var būt personas ierobežotā rīcībspēja mantiskos un finansiālos darījumos, kad pati persona nevar rīkoties ar savu naudu un mantu⁶.
- ✓ Pabalstu un pieejamās sociālās palīdzības izmantošana tā vietā, lai nodrošinātu sevi pats. Ņemot vērā, ka ne visi jaunieši ar GRT varētu strādāt pilnu slodzi vai augsti apmaksātus darbus, tad veidojas arī t.s. “labklājības slazds” – personai vai viņa tuviniekiem ir izdevīgāk saņemt pabalstus, nekā strādāt, nav motivācijas un iemesla meklēt algotu, oficiālu darbu.
- ✓ Būtiska ir atbilstošas veselības aprūpes, piemērotu medikamentu nodrošināšana (piemēram, lai lietotie medikamenti nerada blakusefektus – reiboņus, koncentrēšanās spēju samazināšanos u.tml.), kā arī atkarību profilakse un ārstēšana, kas arī var būt iemesli, kāpēc jauniešis neiesaistās izglītībā un nodarbinātībā.
- ✓ Pakalpojumu, izglītības un apmācības iespēju un darba vietu pieejamība, attālums un nokļūšanas iespējas no personas dzīvesvietas – īpaši nelielās pašvaldībās, lauku reģionos, apdzīvotās vietās, kas atrodas tālāk no attīstības centriem – ja jauniešiem nav pieejams sabiedriskais transports, automašīna (un spējas un tiesības vadīt transportlīdzekli), tad darba iespējas ir ierobežotas.

⁶ Šobrīd tiek vērtētas iespējas mainīt regulējumu un praksi, lai ierobežotu rīcībspēju aizstātu ar atbalstītu lemtspēju. Saskaņā ar Civillikuma pašreiz spēkā esošo redakciju personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem var ierobežot rīcību un pārvaldību pār viņa mantu, ja tas nepieciešams šīs personas interesēs un tas ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt. Taču būtu jāparedz arī tiesiskais regulējums, ieviešot attiecīgu atbalstu, tādejādi daudzos gadījumos nebūtu nepieciešams ierobežot personas rīcībspēju un nodibināt aizgādību. Vairāk skatīt: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82283, <http://www.ld.riga.lv/files/Gadagramatas/Leimane%20%E2%80%93%20Veldmeijere.pdf> u.c.

- ✓ Informācijas trūkums, neinformētība – šis aspekts būtu apskatāms ļoti plaši, bet kopumā ir vērojams, ka gan jaunieši ar GRT nav informēti par iespējām un atbalstu, ko tie varētu izmantot, lai iesaistītos sabiedrībā, izglītībā un nodarbinātībā (nezināšana kā iemesls sociālai atstumtībai), un arī sabiedrība (t.sk. uzņēmēji, darba devēji) nav informēti un izglītoti par personu ar GRT iespējām iekļauties sabiedrībā un darba tirgū, komunikāciju u.c. ikdienas jautājumiem, joprojām valda dažādu aizspriedumu un stereotipu ietekme no darba devēju puses.
- ✓ Pamatprasmju – pašaprūpes, sociālo, komunikācijas prasmju, finanšu lietpratības trūkums, arī lasīt/rakstīt prasmes trūkums – arī šie var būt iemesli, kāpēc jaunieši nav iesaistīti nodarbinātībā, bet ne vienmēr tas ir veselības stāvokļa un nespējas šīs prasmes apgūt dēļ, katrā gadījumā būtu jāvērtē individuālā situācija.
- ✓ Ar katru šādu cilvēku jāstrādā ļoti specifiski, atbalsta sniedzēji (plašākā nozīmē, jo ir arī uz personu orientēti atbalsta pasākumi), arī darba devēji nav gatavi pielāgot metodes, darba režīmu. Arī veselības un citu ierobežojumu dēļ, būtu nepieciešami dažādi pielāgojumi gan darba grafikā, gan darba vidē, un to ieviešana prasa gan laika, gan finansiālo kapacitāti, gan motivāciju un zināšanas no darba devēja puses.
- ✓ Latvijā un arī ZPR nav pietiekami daudz darba vietu, kas vispār būtu piemērotas šai mērķa grupai, nepietiekamā skaitā ir arī subsidētās darba vietas⁷.
- ✓ Mērķa grupā ir cilvēki, kas ir strādājuši vai strādā neoficiāli vai veic sabiedriskos, brīvprātīgos, sezonālus darbus (piemēram, pie lauksaimniekiem, kaimiņiem u.tml.), tāpēc oficiāli un statistiski neparādās kā iesaistīti nodarbinātībā. Arī šim aspektam ir dažādi iemesli, gan no darba ņēmēja, gan devēja puses, un no vienas puses ir pozitīvi vērtējams, ka personas ar GRT ir aktīvas un strādā vismaz pagaidu darbus, bet no otras puses – netiek nodrošinātas sociālās garantijas, ilgtspējīga nodarbinātība.
- ✓ Personām ar GRT pieejami profesionālās kvalifikācijas un prasmju pilnveides pasākumi (specializēti personām ar invaliditāti – SIVA programmas, arī NVA piedāvājums un citas apmācību iespējas), kas arī daudzos gadījumos sniedz pozitīvu rezultātu un veicina cilvēku nodarbinātību, bet ir arī sliktāka pieredze, kad pēc programmas absolvēšanas jaunieši nav bijis sagatavots darba tirgum un reālām situācijām, kas sagaidāmas pie darba devējiem, vai arī profesionālās piemērotības vai karjeras konsultāciju rezultātā nav noskaidrotas personas pašas vēlmes, motivācija un intereses, līdz ar to apgūtās prasmes vai profesija tālāk netiek izmantota un attīstīta.
- ✓ Kā viens no nereti sastopamiem iemesliem, kāpēc personas ar GRT t.sk. jaunieši, nav darba tirgū – viņiem trūkst informācijas par iespējām, ir ierobežotas iespējas saņemt atbalstu (gan nezināšanas, gan pakalpojumu pieejamības/piemērotības dēļ), arī nav pašapziņas un pārliecības, ka vispār var kaut ko darīt (kā tika atklāts intervijās – bieži

⁷ Šobrīd valsts atbalsts personu ar invaliditāti nodarbināšanai tiek sniegts NVA īstenotajā aktīvajā nodarbinātības pasākumā „Pasākumi noteiktām personu grupām”, vairāk: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=446&mid=53&txt=4013> un <http://nva.gov.lv/index.php?cid=446&mid=580>

šiem jauniešiem pat nav jautāts – ko Tu vēlies darīt, kādi ir Tavi mērķi un sapņi, vai un kur Tu vēlētos strādāt?).

2. Mērķa grupai pieejamie atbalsta pasākumi - apmācību, nodarbinātības, sociālās iekļaušanas pasākumi

2.1. Atbalsta pasākumu apraksts - nosaukums, pasākuma nodrošinātājs, saturs, mērķa grupa

Nodaļā tabulas veidā apkopoti pieejamie atbalsta pasākumi – nacionāla, reģiona līmeņa un pašvaldību sniegtie pakalpojumi –, koncentrējoties uz tiem sociālās un labklājības jomas pasākumiem, kuri personām ar GRT piedāvā atbalstu apmācību, prasmju pilnveides vai nodarbinātības jomā. Katra pasākuma raksturojums ietver tā nosaukumu, īstenotāju (vai vairākus, un šajā Pētījumā – pašvaldībās īstenoto pasākumu gadījumā uzskaitītas tās ZPR pašvaldības, kurās pasākums tiek īstenots), īsu aprakstu, pakalpojumus, kādi atbalsta pasākuma ietvaros tiek sniegti, un katra pasākuma mērķa grupu. Pēdējā tabulas aile paredzēta izvērtējumam – norādot, vai konkrētais pasākums ir piemērots tieši šī Projekta mērķa grupai – jauniešiem 18-30 g.v. ar GRT.

Netiek apskatīti tādi pakalpojumi kā aprūpe mājās un ilgstošā aprūpe iestādēs, jo tie ir vērsti uz personas aprūpēšanu un funkcionālo atbalstu, ne tiešā veidā paredzēti kā atbalsts izglītības un nodarbinātības jomā. Padziļināti nav vērtēts **asistenta pakalpojums**, bet arī **šis atbalsta veids ir būtisks, lai persona ar invaliditāti varētu iekļauties sabiedrībā**, jo asistenta pakalpojuma mērķis ir veicināt personu ar invaliditāti mobilitāti un iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē, kā arī, lai atslogotu personu ar invaliditāti ģimenes locekļus⁸.

⁸ Vairāk skatīt: <http://www.lm.gov.lv/lv/personam-ar-invaliditati/asistenta-pakalpojums-pasvaldiba-cilvekiem-ar-invaliditati/kas-ir-asistenta-pakalpojums-pasvaldiba>

1.tabula Mērķa grupai pieejamie atbalsta pasākumi izglītības, nodarbinātības un sociālās iekļaušanas veicināšanai

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
Pašvaldību sociālā dienesta pakalpojumi – sociālā darbinieka/gadījuma vadītāja atbalsts	Sociālie dienesti pašvaldībās. ZPR – katrā pašvaldībā ir sociālais dienests ⁹ .	<p>Pakalpojuma mērķis: palīdzēt indivīdam (un ģimenei) efektīvāk risināt sociālās funkcionēšanas problēmas.</p> <p>Pakalpojums tiek sniegts, lai nodrošinātu profesionālu darbību ar mērķi palīdzēt personām, ģimenēm, personu grupām un sabiedrībai kopumā veicināt vai atjaunot spēju sociāli funkcionēt, kā arī veicināt sociālās atstumtības mazināšanu, atfīstot personas pašas resursus un iesaistot atbalsta sistēmās.</p> <p>Pakalpojums ietver: profesionāla sociālā darbinieka konsultācijas, klientu vajadzību izvērtēšanu, t.sk., vizītes klienta dzīvesvietā, individuālā intervences plāna izstrādi, psihosociālo un starpprofesionālo atbalstu gadījuma risināšanas vai sociālo pakalpojumu saņemšanas procesā. Sociālā gadījuma vadīšana paredz regulāru sociālā darbinieka kontaktu ar klientu, individuālu konsultēšanu, konsultēšanu dzīvesvietā, speciālistu piesaisti un klienta dalību atbalsta grupās vai citos pasākumos.</p>	<p>Personas, kurām ir identificētas sociālās problēmas, tās saņem sociālo palīdzību vai tām ir nepieciešamas konsultācijas sociālo problēmu risināšanā.</p> <p>Jāņem vērā, ka pašvaldību sociālajos dienestos trūkst sociālo darbinieku, savukārt sociālajiem darbiniekiem trūkst zināšanu tieši par darbu ar personām ar GRT, nav arī sociālo darbinieku, kas varētu specializēties <u>tikai</u> darbam ar personām ar GRT.</p>	<p>Pasākums ir piemērots Projekta mērķa grupas jauniešiem, tomēr jāņem vērā, ka ne visi jaunieši (pēc interviju rezultātiem), īpaši tie, kas dzīvo ģimenē un ir nodrošināti ar nepieciešamo finansiālo u.c. atbalstu no ģimenes puses (kā arī ar invaliditātes pabalstu) vispār nonāk sociālā dienesta redzeslokā, ar iespēju saņemt sociālā darbinieka konsultācijas. Kā arī nepieciešams uzlabot sociālo darbinieku zināšanas darbam ar personām ar GRT.</p> <p>Kopumā ir ieteicams piesaistīt sociālo darbinieku kā gadījuma vadītāju, lai veiktu personas situācijas (vajadzību un resursu) izvērtējumu, izstrādātu intervences plānu, nodrošinātu starpprofesionālo pieeju un dažādu pakalpojumu mērķtiecīgu un plānveidīgu piešķiršanu (t.sk. tabulas turpinājumā aprakstīto), kā arī informētu personas ar GRT par iespējām un</p>

7

⁹ Papildus informāciju skatīt: <https://www.zemgale.lv/nozares/socialie-pakalpojumi> (lapas apakšā - saites uz ZPR pašvaldību sociālo dienestu mājaslapām)

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
				pieejamajiem atbalsta pasākumiem pašvaldībā vai netālu no tās (ņemot vērā arī mērķa grupas jaunieša dzīves vietu, mobilitātes iespējas).
Profesionālās piemērotības noteikšana Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi un profesionālās izglītības programmas ¹⁰	SIVA (Nacionāla līmeņa atbalsta pasākums. Pieejams SIVA izglītības iestādēs – Koledžā un Jūrmalas profesionālajā vidusskolā, atrodas Jūrmalā, Dubultos)	Lai personas ar invaliditāti vai prognozējamu invaliditāti varētu apgūt jaunu profesiju vai pilnveidot savas profesionālās zināšanas un prasmes, SIVA piedāvā profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus, kas ietver šādas darbības: - profesionālās piemērotības noteikšanu; - profesionālās kvalifikācijas iegūšanu, apgūstot kādu no izglītības programmām Aģentūras Koledžā vai Jūrmalas profesionālajā vidusskolā; - individuālo sociālo rehabilitāciju; - atbalsta sniegšanu iekārtošanai darbā pēc profesionālās kvalifikācijas iegūšanas. Arī prasmju apmācību programmas personām ar GRT.	Jaunieši ar invaliditāti no 15 gadu vecuma (ar iegūtu pamatzglītību) un personas ar invaliditāti līdz pensijas vecumam jeb personas darbaspējīgā vecumā ar invaliditāti, GRT vai prognozējamu invaliditāti. SIVA sniedz profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus arī personām ar GRT, kurām nav noteikta invaliditāte vai prognozējama invaliditāte.	Kopumā SIVA īstenotie profesionālā atbalsta pasākumi ir piemēroti mērķa grupai. Tomēr jāpievērš uzmanība, lai profesionālās piemērotības noteikšanas process būtu individualizēts un pēc būtības atbilstošs katram mērķa grupas jauniešim, kā arī tiktu vairāk vērsta uzmanība uz nodarbinātības veicināšanu pēc SIVA programmu apguves.
Nodarbinātības atbalsta pasākumi bezdarbniekiem un	NVA (Nacionāla līmeņa atbalsta pasākums, pieejams visā)	Palīdzība darba meklēšanā, karjeras konsultācijas un darba tirgū nepieciešamo pamatprasmju un iemaņu apguves	Bezdarbnieki un darba meklētāji, kas reģistrējušies NVA (t.sk. ar invaliditāti, t.sk.	Projekta mērķa grupai NVA pasākumi ir piemēroti, bet ir jāreķinās ar mērķa grupas dažādību.

¹⁰ Papildus informācija: <https://www.siva.gov.lv/izglitiba.html>, <http://www.siva.gov.lv/ProfesionalasPiemerotibasNoteiksana.html>, un https://www.siva.gov.lv/tl_files/foto/SIVA-PUBLISKAIS-PARSKATS_2018.pdf

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
darba meklētājiem ar invaliditāti¹¹	Latvijā, NVA filiālēs pakalpojumu sniegšanas vietās vai darba vietās)	pasākumi, apmācības, subsidētās darba vietas (darba vietas pielāgošana personas ar invaliditāti vajadzībām, darba vadītāja atbalsts) , reģionālās mobilitātes atbalsts (kompensācija par transporta izdevumiem vai mājokļa īri nokļūšanai uz mācībām vai darba vietu), ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi, profesionālās piemērotības noteikšana (sadarbībā ar SIVA), pagaidu nodarbinātības iespējas algotajos sabiedriskajos darbos darba iemaņu uzturēšanai, atbalstu savas komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai. Papildus bezdarbniekam ar invaliditāti pieejams asistenta pakalpojums personas nokļūšanai līdz mācību vai darba vietai, surdotulka un ergoterapeita pakalpojums mācību un darba vietā, kā arī atbalsta personas nodrošināšana bezdarbniekam ar garīga rakstura traucējumiem.	ar GRT).	Kā arī, mērķa grupas jauniešiem ir jābūt reģistrētam NVA, lai varētu saņemt tās pakalpojumus. Jāpārvērtē NVA piedāvāto apmācību programmu piemērotība mērķa grupai, jo daudzi kursi nav paredzēti cilvēkiem ar GRT vai intelektuālās attīstības traucējumiem. Kā veiksmīgs pasākums tiek vērtētas subsidētās darba vietas, bet tās ir pieejamas ļoti ierobežotā skaitā un visus potenciālos mērķa grupas jauniešus nerasniedz.
Motivācijas programma darba meklēšanai un sociālā mentora pakalpojumi ilgstošajiem	NVA un piesaistītie pakalpojuma sniedzēji: - SIA "LNS Rehabilitācijas centrs"	Pasākuma mērķis ir motivēt, preventīvi atbalstīt un veicināt ilgstošo bezdarbnieku ar invaliditāti iekārtošanos piemērotā, pastāvīgā darbā, iesaistīšanos pašnodarbinātībā vai piemērotās apmācībās	Bezdarbnieki ar invaliditāti, kuri bijuši bez darba vismaz 12 mēnešus.	Nav informācijas, vai šis pasākums tiek individuāli pielāgots arī personām ar GRT. Projekta mērķa grupai varētu būt piemērots, ja sasniedz tās specifiskās vajadzības.

¹¹ Papildus informācija: <http://nva.gov.lv/index.php?cid=446&mid=580>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
bezdarbniekiem ar invaliditāti ¹²	<ul style="list-style-type: none"> - SIA "Mācību centrs plus"; - Biedrība "Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija "SUSTENTO"; - SIA "FIBRA" 	<p>(piemērotas izglītības apgūvē), mazinot sociālās atstumības risku.</p> <p>Pasākuma ietvaros ilgstošajam bezdarbniekiem ar invaliditāti nodrošina:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nodarbības profesionālu nodarbību speciālistu vadībā individuāli un grupās; - psiholoģisko atbalstu (individuāli un grupās), starpprofesionālās tikšanās, atbalstu un konsultācijas individuālo sociālo problēmu risināšanā; - surdotulka pakalpojumu; - nodarbību speciālista asistentu. 		Pieejams tikai jauniešiem, kuri ir bezdarbnieki vismaz 12 mēnešus.
Atbalsta personas pakalpojums ¹³	Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem „ZELDA”	<p>Izmēģinājumsprojekts tiek īstenots visā Latvijā laika posmā no 01.12.2017-30.11.2019. Izmēģinājumsprojektu "ZELDA" īsteno LM īstenotā ESF projekta „Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide” ietvaros.</p> <p>Atbalsta personas pakalpojums ir personai ar GRT sniegts atbalsts lēmumu pieņemšanā, lai palīdzētu tai vienlīdzīgi ar citiem īstenot savu tiesībspēju un rīcībspēju. Pakalpojums ietver gan uzticības pilnu</p>	<p>Pilngadīgas personas ar GRT, kurām ir I vai II invaliditātes grupa un kuras šobrīd dzīvo sabiedrībā un ir vērstas uz sadarbību.</p> <p>Izmēģinājumsprojekta laikā tika sniegts atbalsts arī ZPR dzīvojošām personām ar GRT – reģionā darbojās trīs atbalsta personas un pakalpojumu saņēma 55 cilvēki, no kuriem</p>	<p>Pasākums ir piemērots Projekta mērķa grupai (būtiski ņemt vērā, ka personai jābūt motivētai, pašai vērstai uz sadarbību!).</p> <p>Pēc "ZELDA" sniegtās informācijas, pakalpojuma ietvaros tiek nodrošināts atbalsts arī izglītības un nodarbinātības jautājumos, un projekta laikā arī ir uzlabota atsevišķu mērķa grupas cilvēku nodarbinātības situācija.</p>

¹² Papildus informācija: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=433&mid=445&txt=4818>

¹³ Papildus informācija: <https://zelda.org.lv/atbalsta-personas-pakalpojums> un <http://www.rundale.lv/uploads/filedir/atbalsts.pdf>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
		attiecību veidošanu starp atbalsta personu un atbalstāmo personu, gan nepieciešamā atbalsta jomu un atbalsta sniegšanas intensitātes noteikšanu, gan atbalsta sniegšanu lēmumu pieņemšanā. Atbalsta personas pakalpojums tiek sniegts, izmantojot uz personu vērsto domāšanas un plānošanas pieeju.	vecumā 18-30 gadi ir 13 personas (2 sievietes, 11 vīrieši).	Ierobežojumi šī pakalpojuma piemērotībā mērķa grupai – nav iekļauti visi mērķa grupas cilvēki (ar III vai bez noteiktas invaliditātes grupas); izmēģinājumsprojekts ir noslēdzies, un jārisina pakalpojuma turpināšanas iespējas ¹⁴ .
Dienas aprūpes centri (DAC)	Pašvaldības (valsts līdzfinansē dienas aprūpes centrus, kas sniedz pakalpojumus personām ar GRT) ZPR pašvaldībās DAC personām ar GRT atrodas: Jelgavas pilsētā, Jēkabpils pilsētā, Dobeles un Skrīveru novados ¹⁵ .	DAC personām ar GRT dienas laikā nodrošina sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, sociālo prasmju attīstību, izglītošanu un brīvā laika pavadīšanas iespējas. DAC pakalpojumi piedāvā arī attīstīt savas prasmes un izglīties, kā arī nodrošina kognitīvo spēju uzturēšanu vai attīstīšanu, nodarbinātību veicinošo prasmju attīstīšanas nodarbības ¹⁶ . Valsts līdzfinansē dienas aprūpes centrus, kas sniedz pakalpojumus personām ar GRT.	DAC pakalpojums pieejams dažādām mērķa grupām, t.sk. personām ar GRT. ZPR DAC ir noteiktas šādas mērķa grupas: - Jelgavas pilsētā dzīvojošās personas ar psihiskās veselības traucējumiem, kuras nav ievietotas sociālās aprūpes iestādēs un nav nodarbinātas un ir sasniegušas 18 gadu vecumu (DAC "Atbalsts").	Atbalsta pasākums ir atbilstošs mērķa grupai gadījumos, ja personām nepieciešams pāriet uz patstāvīgāku dzīvi un apgūt pamatprasmes, iesaistīties aktivitātēs ārpus dzīvesvietas, ģimenes (vai aprūpes iestādes). Tomēr DAC pakalpojums, lai arī pieskaitāms pie sabiedrībā balstītiem sociālajiem pakalpojumiem, nenodrošina pilnvērtīgu personu ar GRT iekļaušanos sabiedrībā, neveicina būtisku iesaistes nodarbinātībā

¹⁴ Izmēģinājumsprojekta vērtēšana un rezultātu apkopošana paredzēta līdz 2020.gada novembrim. Rekomendējams "RETHINK" Projekta turpmāko aktivitāšu laikā sazināties ar "ZELDA" pārstāvjiem, lai iegūtu vērtējuma rezultātus un apmainītos pieredzē, diskutētu par praktiskiem risinājumiem šī pakalpojuma turpināšanai ZPR.

¹⁵ Kopā 6 DAC: Dobeles novada Sociālā dienesta Sociālo pakalpojumu centra dienas centrs personām ar garīga rakstura traucējumiem "Solis", Pašvaldības iestādes "Jelgavas sociālo lietu pārvalde" Dienas centrs "Integra", Pašvaldības iestādes Jelgavas sociālo lietu pārvalde Dienas centrs "Atbalsts", Pašvaldības iestāde "Jelgavas sociālo lietu pārvalde" Dienas centrs "Harmonija", Jēkabpils Sociālā dienesta Dienas aprūpes centrs, Skrīveru dienas aprūpes centrs. Deinstitutionalizācijas plāna ietvaros plānots izveidot DAC personām ar GRT arī Pļaviņu novadā.

¹⁶ Vairāk par DAC sniegtajiem pakalpojumiem skatīt "Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem", pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788-prasibas-socialo-pakalpojumu-sniezjejiem>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
			<ul style="list-style-type: none"> - Pilngadīgas personas ar smagiem funkcionāliem traucējumiem (ar I grupas invaliditāti), kuras neapmeklē speciālās izglītības iestādes, arodapmācības vai profesionālās rehabilitācijas centrus, nav nodarbinātas un nav ievietotas sociālās aprūpes institūcijā, un neatrodas šo iestāžu pilnā apgādībā un kurām noteikta īpašas kopšanas nepieciešamība (DAC “Harmonija”). - Jelgavas pilsētā dzīvojošas personas ar garīga rakstura traucējumiem, kas dzīvo ģimenē, nav nodarbinātas, neapmeklē speciālās izglītības iestādes, arodapmācības un profesionālos centrus (DAC “Integra”). - Personas no 16 gadu vecuma, kuri neapmeklē speciālās izglītības iestādes, arodapmācības un/vai profesionālās rehabilitācijas 	<p>pieaugumu, tāpēc būtu vēl jāstrādā pie šo aspektu uzlabošanas, lai tas būtu piemērotāks mērķa grupai.</p>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
			centrus un nav nodarbinātas algotā darbā (DAC "Solis" un Jēkabpils DAC). - Personas ar funkcionāliem traucējumiem, bērni no trūcīgām ģimenēm un ģimenēm, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi, kā arī personas, kuras sasniegušas vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju (Skrīveru DAC).	
Grupu mājas vai dzīvokļi	Pašvaldības vai to finansētas iestādes (valsts līdzfinansē grupu māju izveidi un personu ar GRT uzturēšanos grupu mājā, kuras atgriežas no ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām). ZPR grupu mājas (dzīvokļa) pakalpojums atrodas: Jelgavas pilsētā un Dobeles novadā ¹⁷ .	Grupu mājas (dzīvokļa) pakalpojums nodrošina mājokli un individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā, prasmju un iemaņu attīstīšanā, un, ja nepieciešams, sociālo aprūpi personām ar garīga rakstura traucējumiem, kurām ir objektīvas grūtības dzīvot patstāvīgi, bet nav nepieciešama atrašanās ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ¹⁸ . Pakalpojuma mērķis ir sekmēt, lai persona varētu uzsākt patstāvīgu dzīvi.	Personas ar GRT. ZPR grupu dzīvokļu pakalpojumam ir noteiktas šādas mērķa grupas: - Pilngadīgas personas ar I vai II grupas invaliditāti ar GRT, kurām atrašanās ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijā nav nepieciešama, bet objektīvu iemeslu dēļ dzīvot patstāvīgi	Pakalpojums ir piemērots tām mērķa grupas personām, kurām nav citu iespēju dzīvot patstāvīgi (piemēram, jauniešiem, kuriem nav vecāku vai aizbildņu, cilvēkiem, kas atstāj ilgstošas aprūpes institūcijas, bet nav citu dzīvesvietu iespējas). Pakalpojuma galvenais mērķis nav izglītības vai nodarbinātības veicināšana, tāpēc tas jākombinē ar citiem atbalsta pasākumiem, lai veicinātu Projekta mērķa grupas

¹⁷ Pašvaldības iestādes "Jelgavas sociālo lietu pārvalde" Grupu dzīvokļi un Dobeles novada Sociālā dienesta Grupu dzīvokļi

¹⁸ Vairāk par Grupu mājas (dzīvokļa) sniegtajiem pakalpojumiem skatīt "Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem", pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788-prasibas-socialo-pakalpojumu-sniedzjiem>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
			nav iespējams (Jelgavas grupu dzīvokļi). - Pilngadīgas personām ar GRT, kurām ir objektīvas grūtības dzīvot patstāvīgi, bet nav nepieciešama atrašanās ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā (Dobeles grupu dzīvokļi).	iekļaušanos sabiedrībā un nodarbinātībā.
Pusceļa mājas	Valsts finansēts pakalpojums, kas izveidots pie valsts sociālās aprūpes centriem (VSAC). Latvijā šobrīd ir sešas pusceļa mājas, ZPR – viena: VSAC "Zemgale" filiāle "Jelgava".	Pusceļa mājas pakalpojums ir pārejas posms no ilgstošas sociālās aprūpes uz patstāvīgu dzīvi . Šeit cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem mācās sadzīvē nepieciešamās iemaņas - kā gatavot ēst, mazgāt veļu, apkopt sevi - lietas, par kurām cilvēkam pašam nebija jāgādā, dzīvojot aprūpes centrā.	Personas ar GRT, kuras atstāj ilgstošās aprūpes institūcijas. (Jelgavā – personas ar I un II grupas invaliditāti no 18 gadu vecuma ar smagiem garīga rakstura traucējumiem)	Pakalpojums ir piemērots tām mērķa grupas personām, kuras atstāj ilgstošās aprūpes institūcijas un ir nepieciešama pamatprasmju attīstība, lai varētu pāriet uz dzīvi sabiedrībā. Pakalpojuma galvenais mērķis nav izglītības vai nodarbinātības veicināšana, tāpēc pēc pusceļa mājas atstāšanas atbalsts jāturpina ar citiem atbalsta pasākumiem, lai veicinātu Projekta mērķa grupas iekļaušanos sabiedrībā un nodarbinātībā.
Specializētās darbnīcas	Galvenokārt biedrības vai pašvaldību iestādes. ZPR ir tikai viena specializētā darbnīca, ko nodrošina	Specializētās darbnīcas pakalpojums ir darbnīca ar speciāli pielāgotām darba vietām un nodrošinātu speciālistu atbalstu personām ar invaliditāti ar mērķi attīstīt to sociālās un funkcionālās prasmes, veicināt	Personas ar invaliditāti darbaspējīgā vecumā, t.sk. personas ar GRT.	Pasākums ir piemērots Projekta mērķa grupai, tas var tikt izmantots kā labs veids konkrētu prasmju un darba iemaņu iegūšanai, sabiedriskās aktivitātes veicināšanai. Specializētās

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
	biedrība "Radošo domu un darbu centrs "Svētēlis"" (Jelgavas pilsētā).	<p>un motivēt šo personu iesaisti nodarbinātības pasākumos un integrāciju sabiedrībā.</p> <p>Specializēto darbnīcu pakalpojums nodrošina speciālistu atbalstu prasmju un iemaņu attīstīšanā personām ar GRT.</p> <p>Tiek nodrošināti šādi pakalpojumi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klienta nodarbinātības interešu un iemaņu novērtēšana – atbilstoši vajadzībai; - darba iemaņu apguvi; - individuālās vai grupu nodarbības sociālā rehabilitētāja vadībā; - sociālo prasmju un sadzīves iemaņu attīstīšana, uzturēšana, pilnveidošana, kustību uzturēšanu un attīstību veicinošas, relaksējošas individuālās vai grupu nodarbības; - sociālā darbinieka individuālās konsultācijas; - klientu informēšana un izglītošana atbilstoši nepieciešamībai; - brīvā laika pasākumi. - ēdināšana. 		<p>darbnīcas pakalpojums kalpo kā nodarbinātības forma cilvēkiem, kas darba tirgū iekļauties nav spējīgi vai ir nepieciešams augsta asistēšanas pakāpe darba uzdevumu veikšanai.</p> <p>Pasākuma ierobežojumi – šobrīd ZPR pieejama tikai viena specializētā darbnīca. Jāpievērš uzmanība, lai darbs, kas tiek veikts darbnīcā (piemēram, izgatavoti trauki, gultasveļa, sveces utt.) tiktu atbilstoši atalgots un novērtēts, kā arī jāveicina mērķa grupas integrācija sabiedrībā. Jānodrošina katram cilvēkam individuāls atbalsts un atbilstoši jāizvērtē, vai persona ir spējīga iekļauties darba tirgū.</p>
Atbalsta grupas un grupu nodarbības	Pakalpojums šobrīd tiek īstenots Deinstitutionalizācijas (DI)	Pakalpojuma sniegšanas procesā klientiem tiek sniegts personiskais atbalsts, dotas iespējas iepazīt pašam sevi, pilnveidoties un	Personas ar GRT (ZPR – DI projekta ietvaros izvērtētās	Pasākums ir piemērots Projekta mērķa grupai – tiem mērķa grupas cilvēkiem, kuriem šāda veida atbalsts

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
	projekta ¹⁹ ietvaros. To nodrošina pašvaldību sociālie dienesti vai uz pakalpojuma līguma piesaistīts pakalpojuma sniedzējs, piemēram, biedrība "TILTS".	uzlabot savas attiecības un dzīves kvalitāti. Atbalsta grupas un grupas nodarbības (turpmāk – grupa) ir nelielas (no 3 līdz 12 dalībnieki) klientu grupas ar līdzīgām problēmām, kuras tikšanās reizēs profesionāla grupas vadītāja vadībā aktualizē esošās grūtības, uzklausa citu dalībnieku pieredzi, meklē risinājumus, kā labāk pārvarēt esošos šķēršļus un uzlabotu situāciju. Vismaz 3 dalībnieku grupā iespējama sarunu mijiedarbība, iespēja izzināt dažādu cilvēku pieredzi un kopības sajūta, kas ir atbalsta grupu/ grupu nodarbību neatņemama sastāvdaļa.	personas).	palīdzētu uzlabot dzīves kvalitāti, iesaistīties komunikācijā ar citiem līdzīgiem cilvēkiem un atbalsta speciālistiem. Atbalsta grupu ietvaros jaunieši ar GRT varētu arī dalīties ar savu pieredzi izglītībā un nodarbinātībā, tādējādi viens otram sniedzot iespēju mācīties no citu pieredzes.
Speciālistu konsultācijas un individuālais atbalsts²⁰	Pakalpojums šobrīd tiek īstenots Deinstitutionalizācijas (DI) projekta ²¹ ietvaros.	Pakalpojuma mērķis ir veicināt vai atjaunot klienta sociālās funkcionēšanas spējas, ietverot sociālā statusa atgūšanu, spējas strādāt, izglītoties, aprūpēt sevi un iekļauties sabiedrībā. Konsultācijas un atbalsts tiek nodrošināts atbilstoši klienta individuālajām	Pilngadīgas personas ar GRT (ZPR – DI projekta ietvaros izvērtētās personas).	Pasākums ir piemērots Projekta mērķa grupai, īpaši tāpēc, ka tā mērķis ir atbilstošs Projekta mērķiem, un atbalsts var veicināt personu ar GRT nodarbinātību un iekļaušanos sabiedrībā. Tā kā šobrīd pasākuma mērķa grupa ir DI projekta ietvaros izvērtētās personas,

¹⁹ Par DI projektu ZPR skatīt tabulas turpinājumā

²⁰ Papildus informācija: http://www.lm.gov.lv/upload/deinstitutionalizacija/skaidrojums_par_ind_kons_prec_ii.pdf

²¹ Par DI projektu ZPR skatīt tabulas turpinājumā

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
		<p>vajadzībām.</p> <p>Individuālo atbalstu īsteno kā nodarbību, kurā veicina vai atjauno mērķa grupas personas funkcionēšanas spējas (piemēram, mākslas terapijas, reitterapijas u.tml. nodarbības).</p> <p>Pakalpojums netiek piemērots pašvaldības sociālā dienesta veiktajam sociālajam darbam ar personu (sociālā gadījuma vadīšanai).</p>		<p>ieteicams mērķa grupu paplašināt, iekļaujot arī sabiedrībā dzīvojošus jauniešus ar GRT, ne tikai izvērtētos).</p>
Deinstitucionalizācijas (DI)²² projekti un pasākumi²³, t.sk. ZPR	<p>Labklājības ministrija, Plānošanas reģioni, pašvaldības, pakalpojumu sniedzēji</p> <p>ZPR plānoti šādi DI ietvaros izveidoti pakalpojumi (esošie un jauni):</p> <p>- 20 DAC personām ar GRT.</p>	<p>Projekta ietvaros tiek veicināta patstāvīga dzīve cilvēkiem ar GRT, kuru veselības stāvoklis to atļauj, izvēlēties uzsākt patstāvīgu dzīvi sabiedrībā un strādāt sev piemērotu darbu. Līdz 2023.gadam plānots ieviest šādus pakalpojumus (daļa jau ir raksturoti augstāk):</p> <p>- Sociālie mentori (pakalpojums paredzēts cilvēkiem, kuri atstāj ilgstošas aprūpes</p>	<p>Pilngadīgi cilvēki ar GRT un I / II invaliditātes grupu.</p> <p>Latvijā plānots līdz 2023.gadam sniegt sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus 2 100 cilvēkiem ar GRT, ZPR - ~350 cilvēkiem.</p>	<p>Pakalpojumi ir orientēti uz personām, kuras šobrīd ir ilgstošas aprūpes institūcijās, un personām, kas šobrīd dzīvo sabiedrībā, bet tām ir risks nonākt ilgstošas aprūpes iestādē. DI aktivitāšu rezultātā ir plānots veicināt šo personu patstāvīgas dzīves uzsākšanu ārpus institūcijas, kā arī sniegt nepieciešamo atbalstu</p>

²² Apkopojums par plānotajiem un paveiktajiem DI pasākumiem pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/Vienlape_01.02.2019.pdf

²³ Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.2.specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem" 9.2.2.1.pasākums "Deinstitucionalizācija" un 9.2.2.2. pasākums "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide". 9.3.1. specifiskā atbalsta mērķa "Attīstīt pakalpojumu infrastruktūru bērnu aprūpei ģimeniskā vidē un personu ar invaliditāti neatkarīgai dzīvei un integrācijai sabiedrībā" pasākumi. Vairāk informācijas: <https://www.cfla.gov.lv/lv/es-fondi-2014-2020/projektu-istenosana/9-2-2-1-deinstitucionalizacija> un <https://www.cfla.gov.lv/lv/es-fondi-2014-2020/projektu-istenosana/9-2-2-2-socialo-pakalpojumu-atbalsta-sistemas-pilnveide>, un <https://www.cfla.gov.lv/lv/es-fondi-2014-2020/projektu-istenosana/9-3-1-1-pakalpojumu-infrastrukturas-attistiba-deinstitucionalizācijas-planu-istenosana-1-karta>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
	<ul style="list-style-type: none"> - 11 grupu dzīvokļi. - 7 specializētās darbnīcas; - Sociālā mentora pakalpojums personām)²⁴. 	<p>institūcijas) un atbalsta personas.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grupu dzīvokļi vai mājas, dienas aprūpes centri un specializētās darbnīcas pašvaldībās. - Lai veicinātu cilvēku ar GRT nodarbinātību, paredzēts valsts atbalsts darba devējiem - subsīdijas un darba vietu pielāgošana²⁵. - Finansiāls atbalsts sociālajiem uzņēmumiem²⁶, kas veidoti, lai palīdzētu darba tirgū integrēties cilvēkiem ar GRT. <p>Pirms pašvaldības sāks veidot jaunus vai uzlabot esošos pakalpojumus, tiks izvērtētas iedzīvotāju vajadzības, lai saprastu, kāds atbalsts nepieciešams katram cilvēkam individuāli. Cilvēkiem, kam veselības stāvokļa dēļ nepieciešama institucionāla aprūpe, kā arī tiem, kas šobrīd dzīvo sociālās aprūpes centrā un nevēlas to pamest, šāda iespēja tiks saglabāta. Uzsākt dzīvi ārpus sociālās aprūpes centra būs cilvēka paša izvēle²⁷.</p>		<p>patstāvīgai dzīvei.</p> <p>Projekta mērķa grupas jauniešiem daļēji šie pasākumi ir piemēroti, tomēr jāvērtē katra individuālā situācija. Vēlams pēc DI projekta aktivitāšu īstenošanas paplašināt mērķa grupu, aktīvāk iesaistīt arī tos cilvēkus ar GRT, kam nav noteikta invaliditāte, vai ir III grupas invaliditāte un kuras nav praktiski iesaistītas izglītībā un nodarbinātībā. Vēlams piedāvāt pakalpojumus, piemēram, specializētās darbnīcas, atbalsta personas pakalpojumu arī jauniešiem ar III vai bez piešķirtas invaliditātes grupas, lai šī mērķa grupai arī būtu vairāk iespēju iekļauties sabiedrībā un darba tirgū.</p>

²⁴ Atbilstoši Zemgales plānošanas reģiona deinstitucionalizācijas plānam 2017.-2020. gadam "STRATĒGISKĀ DAĻA", pieejams: <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/category/41-zemgales-planosanas-regiona-deinstitucionalizācijas-plans-2017-2020>

²⁵ NVA pasākumi, skat. augstāk tabulā.

²⁶ Skatīt zemāk tabulā šī atbalsta pasākuma aprakstu.

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
Projekts “Proti un dari”²⁸	Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra, sadarbībā ar pašvaldībām. ZPR projektu īsteno Jelgavas pilsēta, Jēkabpils pilsēta, Jelgavas, Ozolnieku, Tērvetes, Auces, Bauskas, Vecumnieku, Jaunjelgavas, Neretas, Salas, Kokneses, Aknīstes novadi.	Projekta mērķis ir attīstīt mērķa grupas jauniešu prasmes un veicināt viņu iesaisti izglītībā, tai skaitā aroda apgūvē pie amata meistara, nodarbinātībā , Valsts izglītības attīstības aģentūras (VIAA) īstenotā Jauniešu garantijas projekta pasākumā vai NVA īstenotajos aktīvajos nodarbinātības vai preventīvajos bezdarba samazināšanas pasākumos, kā arī nevalstisko organizāciju vai jauniešu centru darbībā.	Jaunieši vecumā no 15 līdz 29 gadiem (ieskaitot), kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu.	Pasākums ir daļēji piemērots mērķa grupai. Pēc intervijā ar “Proti un dari” projekta pārstāvjiem iegūtās informācijas, šī projekta pamata mērķa grupa nav jaunieši ar GRT, projekta īstenošanai pašvaldībās nav atbilstošas zināšanas un pieredze darbā ar šo mērķa grupu. Piesaistot papildus speciālistus no jomas (sociālos darbiniekus, rehabilitētājus u.c.), abi Projekti varētu sadarboties un vairāk iesaistīt jauniešu ar GRT. “RETHINK” projekts arī var pārņemt un pielāgot “Proti un dari” projekta labo praksi, mentoru rokasgrāmatu u.c. aktivitātes, turpinot darbu ar tiem jauniešiem ZPR, kam ir garīgās veselības problēmas.
Sociālie uzņēmumi²⁹ un Uzņēmumi un iestādes,	Uzņēmēji, ar valsts atbalstu dažādu projektu veidā. ZPR reģistrētie sociālie uzņēmumi – SIA ”Iespēja	Sociālais uzņēmums ir uzņēmums, kura galvenais mērķis ir sociālas ietekmes radīšana, nevis peļņas nodrošināšana īpašniekiem un iesaistītajām pusēm. Tas	Viens no sociālās uzņēmējdarbības aspektiem ir sociālās atstumtības riska grupu pārstāvju nodarbināšana, kas var	Pasākums var būt piemērots Projekta mērķa grupai, ja ZPR esošie un jauni sociālie uzņēmumi, citi uzņēmumi un valsts/pašvaldību iestādes kā vienu

²⁷ Informācija no LM: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/socialie-pakalpojumi/9-noderiga-informacija/sabiedriba-balstiti-socialie-pakalpojumi-un-deinstitucionalizacija/patstaviga-dzive-cilvekiem-ar-gariga-rakstura-traucejumiem>

²⁸ Papildus informācija: <http://jaunatne.gov.lv/lv/jauniesu-garantija/par-projektu-proti-un-dari>

²⁹ Papildus informācija: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82248 un <https://likumi.lv/doc.php?id=294484>

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
kuri nodarbina personas ar invaliditāti, t.sk. GRT	izaugsmei ³⁰ , SIA "Barboleta" ³¹ Jelgavā, SIA "DOMUS ATBALSTS" ³² Jēkabpilī, SIA "Sociālo inovāciju parks" ³³ Auces novadā. ZPR uzņēmumi, kuri nodarbina personas ar invaliditāti: SIA "Tarte" (konditoreja), veikals "Labā bode" (nodibinājums "Fonds Cerība"), APP "Dārzkopības institūts (P. Upīša muzejs un dārzs) Dobelē, lielveikali MAXIMA un RIMI, zemnieku saimniecības u.c. ³⁴	darbojas tirgū, ražojot preces un sniedzot pakalpojumus saimnieciskā veidā, kā arī izmanto peļņu sociālo mērķu sasniegšanai, un tam raksturīga atbildība pret vidi. Sociālā uzņēmējdarbība ir uzskatāma par neatņemamu Eiropas daudzveidīgās sociālās tirgus ekonomikas sastāvdaļu. Tā balstās uz solidaritātes un atbildības principiem, uz indivīda un sociālo mērķu prioritāti, sekmē sociālo atbildību, sociālo kohēziju un sociālo iekļaušanu . Sociālie uzņēmumi var darboties kā sociālo pārmaiņu dzinējspēks, pieāvājot inovatīvus risinājumus. Arī citi uzņēmumi un iestādes var nodarbināt un iekļaut personas ar invaliditāti, t.sk. GRT.	iekļaut arī personas ar GRT. ZPR reģistrēto sociālo uzņēmumu mērķa grupas ir: - Personas, kurām noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam; - Bezdarbnieki, kuriem ir apgādājāmie, bezdarbnieki vecāki par 54 gadiem un ilgstošie bezdarbnieki; - Bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni vecumā no 15 gadiem, kā arī šai grupai atbilstošas pilngadīgas personas līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai; - Personas ar invaliditāti; - Bērni un pieaugušie ar attīstības, uzvedības un emocionāla rakstura	no darbības virzieniem izvēlas arī personu ar GRT nodarbināšanu, iesaisti.

³⁰ Informācija par uzņēmumu: <https://www.iespejaizaugsmei.id.lv/>

³¹ Informācija par uzņēmumu: <https://barboleta.lv/lv/sakums>

³² Informācija par uzņēmumu: <https://domusatbalsts.lv/>

³³ Informācija par uzņēmumu: <http://www.sinoparks.lv/>

³⁴ Nav pieejama pilnvērtīga informācija par uzņēmumiem un iestādēm ZPR, kuros nodarbinātas personas ar invaliditāti, t.sk. GRT. Intervijās ar mērķa grupas pārstāvjiem minēti arī sētnieka, palīgstrādnieka u.tml. darbi pašvaldībā vai "simtlatnieku" projektā, darbs zemnieku saimniecībās, brīvprātīgais darbs BSAC "Lejasstrazdi" un biedrībā "Laimiņa", uzkopšanas jomā u.c. Nav arī publiski pieejama informācija par NVA atbalstīto subsidēto darba vietu skaitu un konkrētiem darba devējiem ZPR.

Nosaukums	Pasākuma nodrošinātājs/-i	Īss apraksts, saturs	Mērķa grupa	Vērtējums par pasākuma piemērotību Projekta mērķa grupai
			grūtibām.	

Atbalstu personām ar GRT sniedz arī dažādas nevalstiskās organizācijas (NVO), kas var būt arī kā pakalpojuma sniedzējs / nodrošinātājs kādam no augstāk minētajiem atbalsta pasākumiem (piemēram, grupu mājas, DAC, specializētās darbnīcas, speciālistu konsultācijas u.c.). Šīs NVO gan galvenokārt atrodas Rīgas teritorijā, tomēr lielākas organizācijas savus atbalsta pasākumus nodrošina visā Latvijā. Piemēram:

- Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem „ZELDA”;
- Biedrība „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”;
- Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija “SUSTENTO” u.c.³⁵.

Jāmin, ka izglītības un vēlāk arī nodarbinātības iespēju nodrošināšanai svarīga ir **izglītības iegūšana**. Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas sniegto informāciju ZPR ir 23 pirmsskolas izglītības iestādes, 11 speciālās izglītības iestādes un 69 vispārējās izglītības iestādes, kas nodrošina iekļaujošu izglītību, piedāvājot **speciālās izglītības programmas** (pirmsskolas, pamatizglītības un vidējās izglītības iegūšanas iespējas personām ar GRT un citām veselības problēmām)³⁶. Projekta mērķa grupa, t.sk. intervētie jaunieši, šos pakalpojumus ir izmantojuši, un tie ir jāturpina nodrošināt, tomēr novērots, ka pēc izglītības iegūšanas bieži netiek uzlabota nodarbinātība, personu iesaiste tālākizglītībā – būtu jāpievērš uzmanība, ka izglītības iegūšana ir ne tikai cilvēka viena no pamattiesībām, bet arī veids, kādā palielināt iespējas jauniešiem ar GRT iekļauties darba tirgū.

No 2020.gada 1.septembra tiek plānota iekļaujošas izglītības sistēmas veidošana un veicināšana, pārejot no atsevišķu izglītības programmu īstenošanas speciālajās izglītības iestādēs, uz programmu un izglītojamo iekļaušanu vispārīglītojošās iestādēs³⁷. Šim aspektam būtu

³⁵ Informācija par minētajām organizācijām: <https://zelda.org.lv/>, : <http://www.lkndz.lv/lv/>, <http://www.sustento.lv/>. Viens no avotiem, kur apkopota informācija par NVO, kas atbalsta personas ar GRT: https://www.nenoversies.lv/n15/pub/nevalstiskas_organizācijas_kas_atbalsta_personas_ar_psihiskiem_traucejumiem.php

³⁶ Vairāk skatīt: “Zemgales plānošanas reģiona deinstitucionalizācijas plāns 2017.-2020. gadam” ESOŠĀ SITUĀCIJA. Pieejams: <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/category/41-zemgales-planosanas-regiona-deinstitucionalizācijas-plans-2017-2020>

³⁷ No publiski pieejamās informācijas: “«Patlaban valstī ir 54 speciālās skolas, no tām 49 ir internātskolas. Tajās līdz šim varēja apgūt deviņas izglītības programmas, bet turpmāk paredzēts, ka četras no tām tiks piedāvātas kā iekļaujošās vispārīglītojošās skolās. 36 skolas šīs izmaiņas neskars, jo tās īsteno tās programmas, ko nevarēs apgūt parastajās skolās [...], bet pārējās, kas ir internātskolas, bērnu skaits gan var samazināties vairāk par pusi» Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdē situāciju raksturoja Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) pārstāve

nepieciešams papildinošs izvērtējums, kas Pētījuma ietvaros netika veikts, bet Projekta gaitā jāpapildina informācija par plānotajām izmaiņām pamata un vidējās izglītības nodrošināšanā personām ar GRT.

Modra Jansone”, avots: <https://nra.lv/latvija/izglitiba-karjera/283375-15-specialas-skolas-var-zaudet-pusi-audzeknu.htm>

Intervijās ar mērķa grupas jauniešiem gūtā informācija liecina, ka pastāv šādi trūkumi atbalsta pasākumu pozitīvai ietekmei uz jauniešu situāciju:

- Izglītības, pieredzes trūkums jauniešiem (īpaši tiem, kas pēc pamatskolas vai vidusskolas nav turpinājuši izglītību vai strādājuši) ir kā aspekts, kas kavē nonākt tādos apstākļos, kā vēlētos.
- Pamatizglītības pakalpojums nav orientēts uz tālāku iesaisti apmācībās vai nodarbinātībā, vismaz lielākās daļas intervēto jauniešu skatījumā skola un tajā pavadītais laiks patika, bet vairāk saistās ar draugu iegūšanu un laika pavadīšanu, nekā ar tālāku mērķi iegūtās zināšanas kaut kur pielietot.
- Reizēm atbalsta pasākumu izmantošanu kavē to nepieejamība jaunieša dzīvesvietas tuvumā (un transporta vai auto vadīšanas prasmju trūkums).
- Dažos gadījumos jauniešiem ar GRT ir ļoti liela neziņa, nepārliecinātība par savām vēlmēm, kas arī gadījumos, ja tika sniegtas speciālistu konsultācijas, vai veikta profesionālās piemērotības noteikšana (SIVA), nedeva tālāku rezultātu, jo nebija iespējams noteikt piemērotāko izglītības programmu, profesiju.
- Veselības problēmas un darba devēju negatīvā attieksme pret tām, neizpratne – šie aspekti kavējuši iesaisti nodarbinātībā, pat, ja pakalpojumi ir saņemti.

Jāmin, ka starp tiem jauniešiem, kuri strādā vai ir bijuši nodarbināti, ir arī pozitīva pieredze – gan izglītības iegūšanā (pamatizglītība vai profesionālā kvalifikācija SIVA programmā), gan darba iespēju atrašanās – caur NVA.

Kā labās prakses piemērus no analizētajiem atbalsta pasākumiem, kuri vērtējami kā vislabāk piemērotie mērķa grupai, un ar vislielāko potenciālu veicināt tās iekļaušanos nodarbinātībā, var nosaukt – **atbalsta personas pakalpojums, SIVA un NVA pakalpojumi** (ar nosacījumu, ka tie tiek sniegti individualizēti un ņemot vērā katra cilvēka personisko motivāciju un situāciju), **specializētās darbnīcas** (nodrošinot lielāku sasaisti ar darba tirgu, iekļaujot arī cilvēkus ar vieglākiem GRT), **subsidētās darba vietas** un **sociālie uzņēmumi**. Vislabāko efektu var sniegt vairāku atbalsta pasākumu kombinēšana vai secīga izmantošana (jo šīs mērķa grupas cilvēkiem sniegtajam atbalstam jābūt pastāvīgam, ilgstošam, nevis kampaņveidīgam), kā arī darbs ar jauniešu tuviniekiem un aizbildņiem, lai veicinātu lielāku neatkarību un patstāvību. Tāpat nepieciešams informatīvs un izglītojošs darbs ar darba devējiem, kā arī atbalsts konsultāciju un finansējuma veidā personu ar GRT nodarbināšanai un darba vietu pielāgošanai.

3.Rekomendācijas trūkumu mazināšanai un jaunu pieeju īstenošanai projekta ietvaros

Apkopojot iepriekšējās Pētījuma nodaļās analizēto informāciju, sniegtas rekomendācijas, kas vērš uzmanību uz aspektiem, kas jāņem vērā, izstrādājot mācību programmu un nodrošinot mentora pakalpojumu “RETHINK” Projektā.

- ✓ Katram mērķa grupas jauniešiem nepieciešama individuāla pieeja, iedziļināšanās konkrētajā situācijā un paša jaunieša iesaiste gan izvērtēšanas, gan atbalsta pasākumu izvēles un īstenošanas procesā, nosakot individuālās vajadzības, spējas, veselības stāvokli un jaunieša vēlmes, kas var nodrošināt gan lielāku jaunieša motivāciju iesaistīties, gan atbalsta pasākumu atbilstošāko piemērošanu, gan labāku izpratni par to, kādus mērķus un rezultātus jauniešiem vēlas sasniegt, kādas prasmes vai profesiju apgūt, kādā darba vietā strādāt.
- ✓ Atbalsta pasākumiem, t.sk. mentora darbam, apmācībām vairāk jāuzsver praktiska pieeja – vēlams nodrošināt iespēju jauniešiem pašiem ieraudzīt, novērot, izmēģināt prasmes/profesijas/darba vietas – lai labāk saprastu, kas interesē, padodas, ko varētu turpināt attīstīt (īpaši, ja līdz šim nav bijusi tāda iespēja, vai jauniešiem nav iesaistīts pasākumos ārpus ģimenes).
- ✓ Jāņem vērā, kāda tieši ir intelektuālās attīstības traucējumu pakāpe, izpausmes, kas ļoti ietekmē, kādas ir darba iespējas, piemērotas nodarbinātības formas. Iespējams apsvērt arī specializēto darbnīcu, brīvprātīgā darba, iesaistes sabiedriskos darbos pieejas, ja nav iespējams veidot/atrast piemērotas algotas darba vietas. Arī apmācības, sabiedrībā iesaistes un citas aktivitātes ir jāpielāgo katra individuālajām spējām un interesēm (citādi nebūs pēc tam gaidītais rezultāts, ja visiem būs vienāda pieeja). Tāpat arī motivēšanas un ieinteresēšanas veidi katram jauniešim var būt dažādi, īpaši jāstrādā ar to mērķa grupas daļu, kam trūkst iekšējās motivācijas strādāt vai veidot neatkarīgāku dzīvi.
- ✓ Piemēram, mentoriem būtu jārunā ar jauniešiem par viņam interesējošām tēmām, jāizprot, kas viņam piemērots, lai atrastu atbilstošāko profesionālās pilnveides iespēju. Ja jauniešiem jau ir pamat-prasmes (pamatizglītība, rakstītprasme) – vairāk koncentrēties uz profesionālo iemaņu apgūšanu. Meklēt iespējas arī apgūt prasmes darba vidē, vai prasmju “inkubatorā” (specializētās darbnīcas varētu pildīt šo funkciju), un pakāpeniski pāriet uz darba vidi. Apvienot labāko praksi no pašreizējiem atbalsta pasākumiem, pirms tam pārliedzinoties, ka tieši konkrētajam cilvēkam tas būtu piemērots veids, kā atrast motivāciju un attīstīt prasmes.
- ✓ Ieteicams veicināt jauniešu iesaisti prasmju apmācībās un profesijas izvēles, karjeras pasākumos jau pamatskolas laikā – lai pēc iespējas agrīni informētu par iespējām, dotu iespēju iepazīt darba vidi un dažādas profesijas, kas dotu priekšstatu un iespējas attīstīt prasmes un izvēlēties sev piemērotāko virzienu nākotnei.
- ✓ Būtiski mērķa grupas jauniešiem neko neuzspiest, un arī nesolīt lietas, par kurām nav garantija, ka tās noteikti izdosies. Šie cilvēki nereti paļaujas uz solījumiem, cerībām par situācijas uzlabošanu, ir pieraduši, ka to var nodrošināt kāds cits (vecāki, DAC, sociālā dienesta darbinieki, aizbildņi u.c.). Ar mentora piesaisti ir jāmēģina skaidrot, ka, lai tiktu sasniegti vēlamie rezultāti, atbildība un rīcība nepieciešama arī no pašu jauniešu puses..

- ✓ Viena no prasmēm, kas joprojām trūkst lielai daļai mērķa grupas jauniešu – rīkošanās ar naudu, sava budžeta un tēriņu plānošana. Jāstrādā gan ar jaunieša ģimeni, lai veicinātu lielāku neatkarību un paša jaunieša rīcībspēju mantiskajos jautājumos, gan šo prasmju apguves nodrošināšana, piemēram, DAC, atbalsta personas, mentora vai citu pakalpojumu ietvaros.
- ✓ Līdzīgi, jāpievērš uzmanība, kuriem jauniešiem trūkst arī pamatiemaņas, pašaprūpes, higiēnas prasmes, jo arī to apguvei līdz šim pietrūcis atbalsts, kā arī nav pietiekamas zināšanas par veselīgu dzīvesveidu, nepieciešama dažādu atkarību ietekmes samazināšana – iespējams, šos jautājumus iekļaut apmācībās vai ārpus RETHINK – veicināt sociālā dienesta un citu pakalpojumu sniedzēju sadarbību, piemēram, ar DAC, individuālo konsultāciju sniedzējiem, biedrībām u.c., kas var šīs prasmes uzlabot.
- ✓ Projekta ietvaros nepieciešams risināt arī to cilvēku vajadzības, kuriem vajadzīgs atbalsts ar dokumentu aizpildīšanu, komunikāciju ar iestādēm.
- ✓ Lai veicinātu mērķa grupas iesaisti nodarbinātībā, nepieciešama lielāka darba devēju iesaiste, izpratnes veicināšana. Rekomendējams Projekta ietvaros uzaicināt reģiona darba devējus, arī tos, kam ir veiksmīga pieredze personu ar GRT nodarbināšanā, apkopot labās prakses stāstus, apzināt šo pieredzi un informēt citus reģiona uzņēmējus un iestādes, veicināt zināšanas par pieejamajiem atbalsta pasākumiem no NVA, NVO, sociālajiem uzņēmumiem reģionā u.c.
- ✓ Pievērst uzmanību tām darbības jomām, kurās gribētu un varētu strādāt intervētie mērķa grupas pārstāvji – datori, dzīvnieki, uzkopšanas darbi, darbi veikalā, noliktavā, pavārs/konditors, darbi lauksaimniecībā, dārzniecībā, palīgstrādnieks, sētnieks, veļas mazgāšanu u.c.
- ✓ Daļai mērķa grupas jauniešu būtu svarīga asistenta, atbalsta pieejamība darba vietā (īpaši, ja ir arī vēl kādi citi, funkcionāli traucējumi) (īpaši sākotnējā periodā, līdz tiek aprasts ar jauno vidi un apgūts veicamais darbs). Arī darba devējiem būtu vērtīgi nodrošināt atbalsta personu, vai vismaz konsultācijas par to, kā rīkoties dažādās situācijās, ja nepieciešams profesionāls padoms, kā risināt ar konkrētās personas ar GRT nodarbinātību un ikdienas situācijām saistītus jautājumus.
- ✓ Papildus atbalstam mērķa grupas jauniešiem un darba devēju iesaistei, ir jāveic liels darbs arī ar jauniešu vecākiem, aizbildņiem, kas savus bērnus ir ļoti aprūpējuši un visu darījuši viņu vietā. Pēc interviju rezultātiem var noprast, ka daļa jauniešu nav motivēti vai pārliecināti par savām spējām iesaistīties darba tirgū un sabiedrībā tieši šī iemesla dēļ – pāraprūpe, kā rezultātā vecāki arī savā ziņā ir “norakstījuši” savu bērnu (ka nekad nestrādās un neiekļausies sabiedrībā). Projekta ietvaros jāveicina dažādu speciālistu, īpaši sociālo darbinieku (arī ārstu, skolotāju, sabiedrības kopumā) iesaiste un izpratnes veidošana, lai mazinātu ģimenes locekļu, vecāku pārāk aizbildniecisko un arī negatīvo attieksmi pret bērnu ar GRT.

-
- ✓ Viens no svarīgākajiem aspektiem, kas var uzlabot mērķa grupas situāciju, mazināt sociālo atstumtību un mazināt trūkumus esošajā sistēmā – jauniešu informētības nodrošināšana. Gan jauniešu ģimenēm, gan pašvaldībām, sociālajiem darbiniekiem un citiem speciālistiem, ar kuriem jauniešiem ir saskare, kā arī Projekta ietvaros ir jāstrādā pie tā, lai uzlabotos jauniešu zināšanas un informācija par to, kāda veida atbalstu un kur iespējams saņemt, kur var vērsties pēc palīdzības, kam un kādā veidā izteikt savas vēlmes.
-